

Тема 1 ІСТОРИЧНИЙ РОЗВИТОК МІСТ

Чисельність населення Земної кулі постійно збільшувалася – спочатку повільно, а потім зі зростаючою швидкістю. За оцінками демографів, за всю історію на Землі проживало близько 100 млрд чоловік. У 2000 році світова чисельність населення склала 6 млрд. осіб.

Темпи зростання чисельності населення в 1965 році досягнувши максимального рівня в 2% стали сповільнюватися, і склали 2000 року 1,3%, і за прогнозами до 2020 р. – знизяться до 1%, а в 2050 році дійде до 0,5%.

Однак чисельність населення, яке проживає в містах, продовжує зростати. Ще в період неоліту (близько 10 тис. років тому) люди почали будувати міста, які поступово перетворилися в переважну форму розселення. Міське населення планети збільшилося з 30% в 1950 році до 47% в 2000 році і 55% в 2010 році.

В історичному процесі виділяється три періоди стрімкого зростання міського населення:

- 1 – друга половина IV - перша половина III тисячоліття до н.е.;
- 2 – I тисячоліття до н.е.;
- 3 – XIX - XXI століття.

1.1 Стародавній світ

РАЙОН ДВОРІЧЧЯ (V – середина I тисячоліття до н.е.) – це долина річок Тигр і Євфрат, був щільно заселений, населення його доходило до 1 млн осіб. Землеробство і торгівля були економічною основою господарства, але містобудування досягло найвищого рівня. Міста-фортеці мали чітко позначену форму і планування. Ґрунти не витримували значних навантажень, тому великі палацові і храмові комплекси зводили на широких насипних платформах висотою 15 м. По суті, це були неприступні фортеці (зіккурати, рис. 1.1).

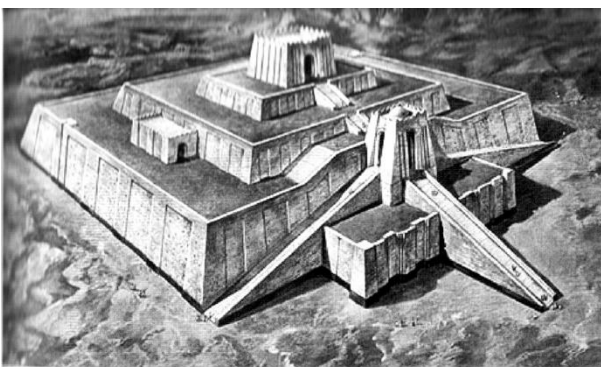
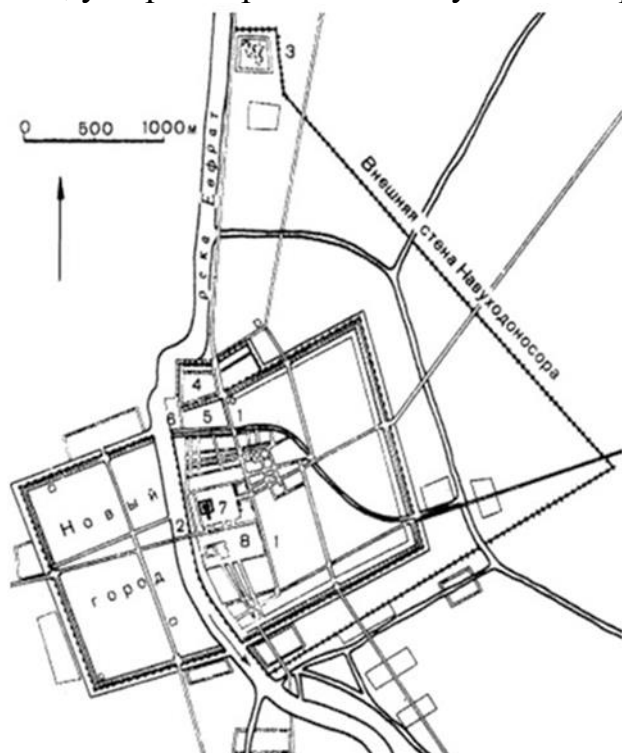

Рисунок 1.1 – Зиккурат Етеменнігуру в Урі (розмір 64x46 м, висота до 30 м)

СТАРОДАВНЄ ВАВІЛОНСЬКЕ ЦАРСТВО (2150 –1000 роки до н.е.) досягло найвищого розквіту в XVIII ст. до н.е. і на цей період припадає бум будівництва. Тоді було заново відбудовано місто **Вавилон**, одне з міст Стародавньої Месопотамії. Важливий політичний, економічний і культурний центр Стародавнього світу, один з найбільших міст в історії людства, «перший мегаполіс», відомий символ християнської есхатології та сучасної культури, який був заснований ще в 2300 році до Різдва Христового (але вже через 150 років зруйнований).

АССИРИЯ (XX–VII ст. до н.е.) після успішних завойовницьких воєн стала величезною державою. Бум будівництва тут припав на VIII–VII ст. до н.е. Тут будувалися фортеці, палаци, мости, дороги. Одразу після розквіту, у VII ст. до н.е., прийшов занепад і Ассирія була знищена.

Новий Вавилон (625–539 роки до н.е.) постав завдяки успішним війнам і розташуванню на вигідних торговельних шляхах. Будівельний бум тривав 50 років, у період правління Навуходоносора II.

Він став центром світової торгівлі з чисельністю населення понад 1 млн. осіб. Сади Семіраміди, 3–4-х поверхові будівлі, стіни міста заввишки до 20 м і товщиною до 7 м. Але вже в 539 році до н.е. він також упав під натиском кочових племен персів (рис. 1.2).

1 – дорога Процесій; 2 – міст через Евфрат; 3 – літній палац Навуходоносора II на пагорбі Бабіль; 4 – північний палац на пагорбі Каср; 5 – південний палац Навуходоносора; 6 – форт; 7 – зиккурат; 8 – храм Мардука

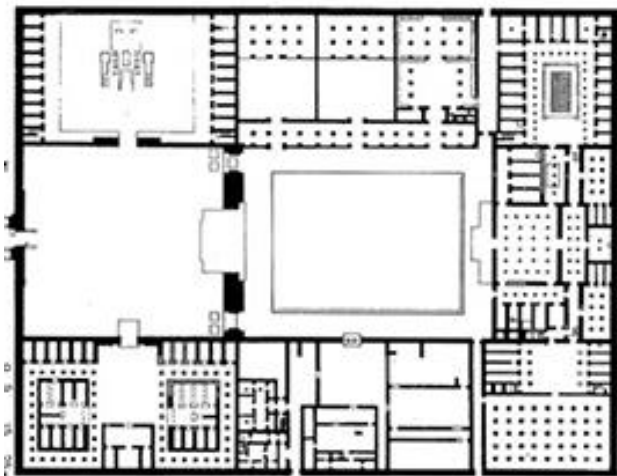
Рисунок 1.2 – Вавилон, план міста у VI ст. до н.е.

СТАРОДАВНІЙ ЄГИПЕТ (III – середина I тисячоліття до н. е.). Культура Стародавнього Єгипту виникла на вузькій смужі (завширшки 15-20 км) родючої долини Нілу. Тут і зосереджені археологічні пам'ятки, що належать до трьох періодів історії Стародавнього Єгипту.

Стародавнє царство (3000–2400 роки до н. е.). Містобудування цього періоду не отримало великого розвитку. В основному будували упорядковані вілли і прості глинобитні житла, але містобудування не отримало в цей період помітного розвитку. Найбільш відомі – це культові споруди, серед яких – піраміди в Гізі.

Середнє царство (2100–1700 роки до н. е.). Палаци зводять на величезних насипних терасах, а поруч виникають нові квартали. Містобудування представлено невеликими фортецями зі стихійним, але компактним плануванням. Але прийоми побудови планів забудови підпорядковувалися вже певним канонам. Далі прийшов занепад.

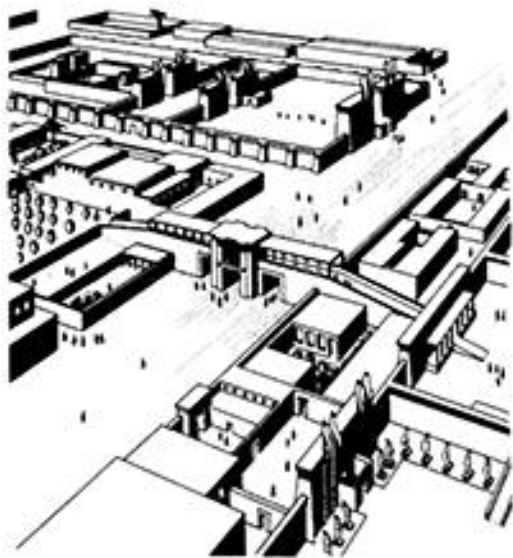
Нове царство (1584-1071 роки до н. е.). Відроджується через 120 років. Цей період найважливіший в містобудуванні. Приклад – величезна нова столиця Єгипту – Ахетатон. Тут були зведені гігантські палаци (центрального розміром 700x300 м), храми, великі житлові квартали, та окремі квартали для рабів. Найвищий розквіт – це 1480-1390 р. до н. е. (рис. 1.3).

1

2

3

1 – план південного палацу цариці Нефертіті; 2 – квартал рабів, обнесений стіною; 3 – головна вулиця міста і мостовий перехід через неї, що з'єднує територію центрального палацу (реконструкція)

Рисунок 1.3 – Столиця Ахетатон

Александрія. Місто засноване в 332–331 роках до н. е. Александром Македонським. За Птолемеїв місто було столицею Єгипту та центром еллінської культури. В складі Римської імперії (з 30 року до н. е.) та Візантії (з кінця IV століття) Александрія продовжувала залишатись великим культурно-економічним центром. В I столітті вона була другим за величиною містом античного світу (після Риму) з населенням понад 1 млн осіб. Місто мало чіткий план з широкими вулицями під прямим кутом, з багатопверховими будинками. В місті був водопровід (рис. 1.4).

З I ст. до н. е. і пізніше чисельність населення міста була близько 1 млн.

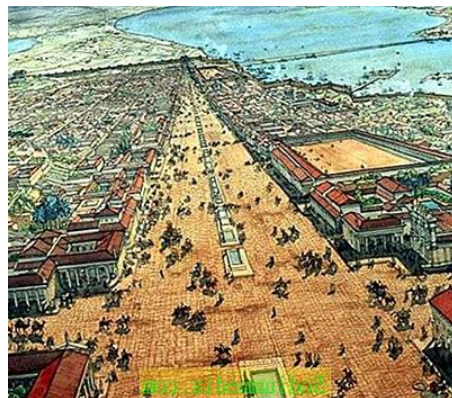

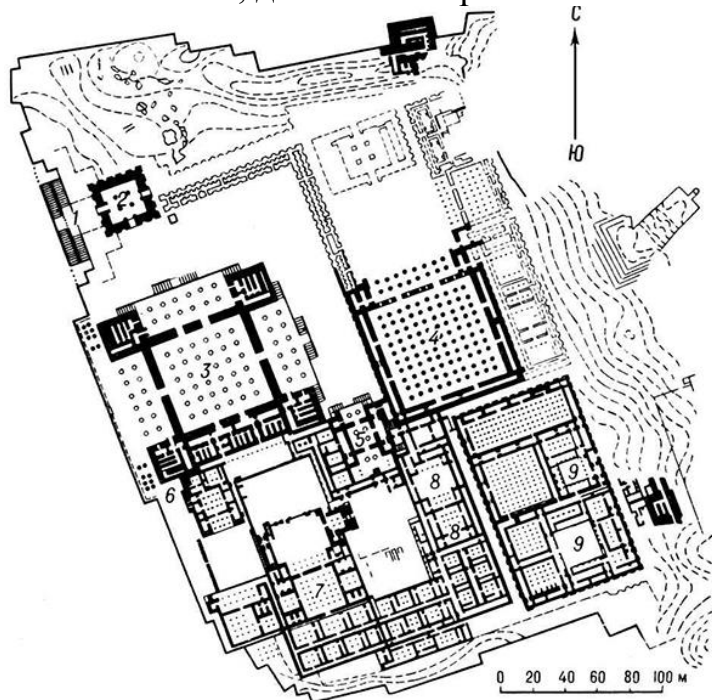
Рисунок 1.4 – Місто Александрія

ПЕРСІЯ (середина II тисячоліття до н.е. – IV ст. н. е.). Історія стародавньої Перської імперії, якої сягає корінням сучасний Іран, розпочалася ще за 1500 років до н. е. Близько 520 року до н. е., щоб підкреслити блиск імперії Ахеменідів, Дарій Великий наказав закласти третю столицю і назвати її **Персепо́ль**. Проектувалася вона як загальнодержавний культовий центр, щоб можна було влаштовувати пишні церемонії та державні свята.

Місто зводилося на терасі, вирубаній у природній скелі, та частково створену штучно. Загальна площа забудови становила 125 тис. кв. м. Кам'яні будівлі були квадратними, точно прив'язаними до прямокутної системи координат. Шлях на територію міста пролягав сходами шириною 7 м (111 сходинок), так як місто височіло над землею на 20 м.

Царські палати займали ділянку розміром 448x297 м. Тут було безліч підземних споруд і продумана система водогону, пробиті каналізаційні канали і навіть величезний резервуар для питної води.

До архітектурного комплексу Персеполя входили будівлі різного призначення, але головною частиною була ападана (аудієнц-зал), площею 360 кв. м. и заввишки 18 м, де могли збиратися більше 10 тис. осіб (рис. 1.5).

1 – сходи; 2 – пропілеї Ксеркса; 3 – ападана Дарія і Ксеркса; 4 – Стоколонний зал Ксеркса (500 кв. м); 5 – тропілон; 6 – палац Дарія; 7 – палац Ксеркса; 8 – гарем; 9 – скарбниця

Рисунок 1.5 – Місто Персепо́ль. План палацу

В 300 році до н. е. сталася велика пожежа, яка знищила більше половини будівель, бо перекриття були дерев'яними. А в 331 році на місто напав Александр Македонський, захопив його і зруйнував остаточно.

1.2 Античний світ

СТАРОДАВНЯ ГРЕЦІЯ (XII ст. до н.е. – I ст. н. е.).

У Стародавній Греції склалася система полісів – міст-держав зі своїми землями. Населення полісів мали невелику чисельність, навіть в період найбільшого розквіту кількість вільних громадян Афін становила близько 200 тис. осіб коли

чисельність збільшувалася, частина їх переселялася на інше місце. Територіальне розташування країни сприяло розвитку торгівлі.

Історію Стародавньої Греції прийнято ділити на три періоди.

Архаїчний період (VII –VI століття до н.е.). Містобудування знає розквіт. Виробляються чіткі містобудівні принципи: вільне планування і двочастинна структура міста зі священною ділянкою – акрополем на скелі або на вершині укріпленого пагорба – і житловими кварталами, агорою (торговою площею) і громадськими спорудами біля його підніжжя. Акрополь призначався для проведення релігійних і урочистих церемоній і водночас правив населенню за укріплену цитадель.

Класичний період (V– IV століття до н. е.). Розквіт грецьких міст-держав припадає на другу половину V ст. до н. е. Це час зведення афінського Акрополя (рис. 1.6).

Через афінське домінування в регіоні, як величезного міста-держави, більша частина культури і звичаїв стародавніх афінян знайшли своє відображення в багатьох інших культурах.

Афіни – виникнення відноситься з IV тисячоліття до н. е.

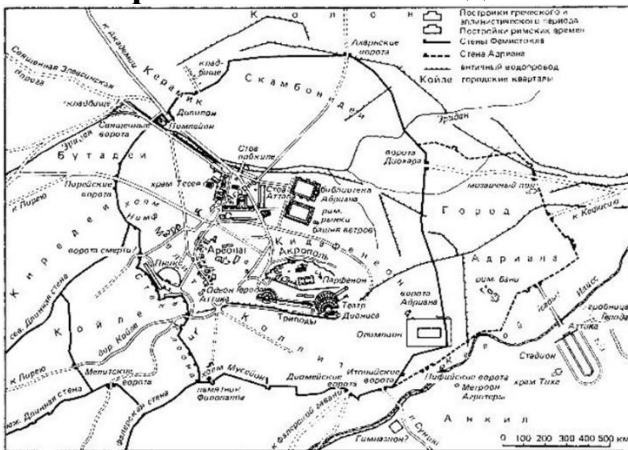

Рисунок 1.6 – План території Афінів та Афінівський Акрополь

Елліністичний період (IV ст. до н. е. – VI ст. н. е.). Період правління Александра Македонського. Зводили нові міста (12 міст), розширювали і реконструювали старі. Міста мали переважно чітку структуру з поділом на квартали, виокремлені громадські й релігійні центри та регулярне планування, яке все ж таки пристосовувалося до рельєфу.

Карфаген був заснований фінікійцями в 814 р. до н.е. До початку III ст. до н.е. підпорядкувавши Південну Іспанію, Північну Африку, Сицилію, Сардинію і Корсику, він став найбільшою державою в Західному Середземномор'ї. Карфаген створив свою міць завдяки торгівлі, особливо ввезенням металів. Чисельність населення цього міста становила 700 тис. осіб. Місто мало культові місця, ринки, театр, муніципалітет, величезний цвинтар і було розділено на чотири однакові житлові області.

Порт Карфагена мав дві гавані – торгову і військову, з'єднані каналом шириною до 20 м. Великий круглий басейн був оточений величезною кільцеподібною будівлею, колони якої піднімалися з води. Трієри пропливали між колонами всередину арсеналу і піднімалися в сухі доки на 220 кораблів (рис. 1.7).

Рисунок 1.7 – Місто Карфаген

Протяжність міських стін становила 37 км, а висота в деяких місцях досягала 12 м. Внутрішній простір перевищував 20 кв. км. Своїми розмірами він перевершував всі міста Стародавнього світу: Вавилон і Олександрію, що мали по 10 кв. км., Рим в III столітті н.е. – 18 кв. км.

Проте вже в середині II століття до н.е. Карфаген поступився Риму в III Пунічної війні, і був зруйнований переможцями дощенту.

СТАРОДАВНІЙ РИМ (VIII ст. до н.е. – V ст. н.е.). Кінець VII ст. до н.е. – це період становлення Рима як античного поліса.

До середини III в. до н. е. Рим підпорядкував собі майже всі народи, що населяли Італію. Він перетворився у велику державу, але за своїм характером залишався типовим античним полісом. Пунічні війни велися між Римом і сильною середземноморської державою Карфагеном в III в. до н. е. і привели в кінцевому підсумку до перетворення Риму в столицю величезної Римської імперії.

У зв'язку з основою великого числа міст-колоній, які римляни будували у всіх частинах своєї великої імперії, а також постійною необхідністю межування за-міських земельних володінь-латифундій в римському державі існувала спеціальна професія землемірів (агрименсорів), серед яких було чимало вчених, які залишили після себе теоретичні праці та практичні посібники з цієї спеціальності.

Розбивка міської території починалася з визначення геометричного центру міста, в якому встановлювався спеціальний інструмент для визначення напрямку двох головних вулиць: «кардо» (північно-південного напрямку) і «декуманус максимус» (західно-східного напрямку). Однак в подальшому ця сувора орієнтація головних вулиць по сторонах світу стала порушуватися, і є багато прикладів, коли римська планувальна система мала іншу орієнтацію.

Після визначення напрямку головних вулиць, паралельно їм проводилися вулиці другорядного значення. Ширина вулиці також мала певну регламентацію. Так, за часів імператора Августа ширина напрямку Зх-Сх визначалася в 12 м (40 футів), ширина напрямки Зх-Пд в 6 м (20 футів), другорядних вулиць в 4 м (12 футів).

Розміри міських територій були різні, проте для римських колоній існували певні «стандарти». Так, наприклад, в Італії, за винятком Риму, міста не перевищу-

вали, як правило, 14,7 га.

Головне перехрестя міста часто було відзначено спеціальною архітектурною спорудою – кубічною будівлею з наскрізними проїздами, яка іноді замінювалася чотирма монументальними стовпами, розташованими на головному міському перехресті. В'їзди до міста, особливо головні, були відзначені тріумфальними арками або особливо архітектурно оформленими міськими воротами.

Ще в кінці I ст. до н. е. Вітрувій написав свою знамениту теоретичну працю «Десять книг про архітектуру». Марк Вітрувій служив у військах Юлія Цезаря в якості архітектора та інженера, був дуже освіченою за своїм часом людиною, про що свідчать численні посилання на праці інших архітекторів і античних вчених. У своєму трактаті Вітрувій стосується питань містобудування. Так, в Книзі першій (глава четверта) він говорить про вибір здорової місцевості для заснування міста, перераховуючи основні вимоги: сприятливі кліматичні і топографічні умови місця, обраного для будівництва міста, наявність чистої питної води, системи водних і сухопутних доріг для доставки товарів, родючої сільській землі. Далі Вітрувій трактує про закладення міських стін і веж, розміщенні головних міських площ, а також про трасування вулиць по сторонах світу з урахуванням вітрового режиму в даній місцевості, аерації та інсоляції внутрішніх приміщень.

У Книзі п'ятій Вітрувій трактує про громадські споруди: базиліки, курії, театри, лазні, гавані, форуми. Він говорить про властивості цих споруд, про вимоги до їх розміщення, про пропорції основних габаритів, про ордерне вирішення. У Книзі шостій містяться аналогічні відомості до житлових будівель.

У трактаті Вітрувія ми не знайдемо готових планувальних схем міста, що можна розглядати як прихильність цього автора до більш вільної концепції міського плану.

Рим на початку правління імператора Августа (27 р. до н.е.) не був ще перенаселеним містом, він вільно розвивався між пагорбів. В 30 р. до н. е. Октавіан Август проголошується імператором, а Рим стає імперією, його населення становило понад 1 млн осіб (рис. 1.8).

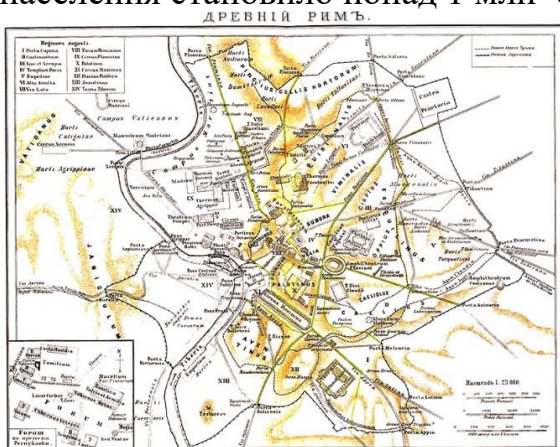

Рисунок 1.8 – Місто Рим

З кінця I століття до н. е. розгортаються величезні будівельні роботи, в житловому будівництві з'являються багатоповерхові прибуткові будинки – *інсули*, які поступово стають основним типом житла. В цей час населення міста досягло майже 1 млн. жителів.

Особливо активну діяльність розвинув родич Августа – Марк Агріппа, який був відомий своєю інженерною діяльністю ще при Юлії Цезарі. Агріппа упорядкував давні водопроводи, а також побудував два нових. Всього в різних районах Рима було побудовано 700 басейнів, 500 фонтанів, 130 резервуарів. Навколо терм Агріппа влаштував сади з портиками, скульптурою і великими басейнами і каналами, котрі служили дренажами для злегка заболоченої території Марсового поля.

Крім водопостачання, Август приділяв велику увагу протипожежному стану Риму. Він настійно радив використовувати в'юнкі рослини в якості вогнезахисного засобу, а також неодноразово висловлював свої судження про те, як потрібно будувати житлові будинки. Це він видав містобудівний указ, який наказував будувати в Римі будівлі не вище 70 футів (21 м).

Однак пожежі 64 року знищили всю центральну частину міста. Будівельна діяльність відроджується тільки на рубежі I-II століть (будується Колізей). В 476 році був позбавлений влади останній римський імператор.

Цікавим також є місто **Помпеї**. Виникнення Помпеї відноситься до VI ст. до н. е. Це було невелике італійське поселення, що успішно торгувало з сусідніми грецькими містами. У 89 р. до н. е. Помпеї стали римською колонією.

Місто було розташоване на території розміром 1700 x 1200 м, що плавно спускалася до Неаполітанської затоки. Міські стіни мали висоту близько 8 м, та вісім воріт. Чотири головні вулиці організовували міський план, другорядні вулиці дублювали напрямок головних. Головні вулиці мали ширину 7-8 м, другорядні 3-4 м. Всі вулиці були забруковані місцевим туфом і мали тротуари. На перетині вулиць Меркурія і Морській знаходився громадянський форум Помпеї (рис. 1.10).

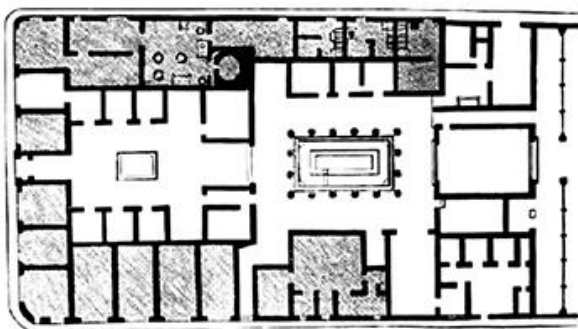

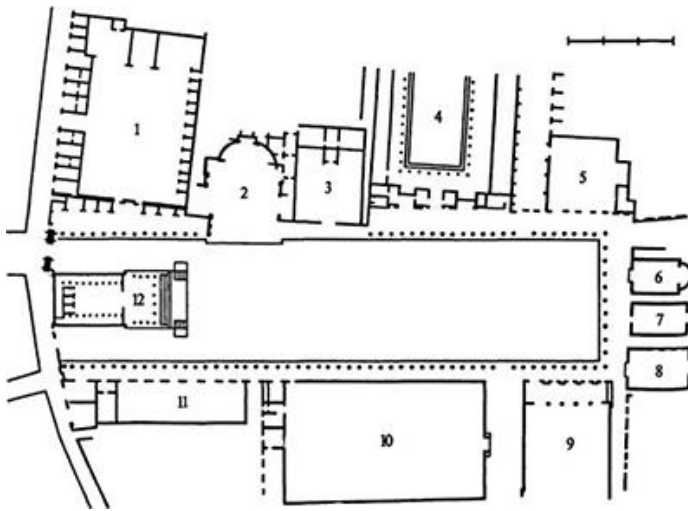
Рисунок 1.9 – Дома помпеянців

Житлові квартали міста мали витягнуту в плані форму, що пояснювалося характером помпеянських будинків. Будинки атріумного-перистильного типу розвивалися в глиб ділянки і склалися з атріуму і перистилія, навколо яких групувалися парадні і житлові приміщення (рис. 1.9). Будинки багатих помпеянців були прикрашені живописом і скульптурою.

(Атріум – приміщення, що відводиться під вогнище, місце прийому гостей, зберігання цінних речей і т. ін. У центрі в даху часто був отвір, куди потрапляв дощ і наповнював басейн в центрі атріуму. Атріум

був пов'язаний з перистилем – відкритим двориком, який оточували колони – вважалася як інтимна частина будинку – в невеликих фонтанах дзюрчала вода та пахли рослини).

Місто було рясно забезпечений водою. Побудований за часів імператора Августа акведук підводив воду до міста, а далі вона розподілялася по свинцевих трубах, забезпечуючи терми, ринки, фонтани на вулицях і житлові будинки.

1 – Мацеллум-ринок, побудований в 1 ст. н. е; 2 – храм ларів міста; 3 – храм культу імператорів; 4 – будівля жриці Евмахії (покровительки сукноробів); 5 – місце для голосування; 6, 8 – присутні місця; 7 – будівля міської ради; 9 – базиліка; 10 – храм Аполлона (120 р. до н.е.); 12 – храм Юпітера (побудований близько 80 р. до н.е.); 11 – овочевий ринок і праворуч від нього (з виходом на вулицю) громадські вбиральні

Рисунок 1.10 – План Головного форуму Помпеї

Однак у 79 році н. е. місто було зруйноване внаслідок виверження вулкана Везувій. В цей час в місті проживало 20 тис. чоловік, які в поспіху залишали місто, але біля 2 тис. осіб загинуло. Виверження вулкана було в два етапи: 1-й газ і попіл зі шматками пемзи, а 2-й – попіл, лава і газ. Завдяки тому, що його спочатку засипало попелом – його останки добре збереглися. Місто було поховано під попелом до 1748 р.

В 659 році до н. е. було засновано місто Візантій, яке в 330 році було перейменовано на честь імператора Костянтина Великого – **Константинополем**, який став столицею Римської імперії, а потім з 395 року – Візантійської імперії.

Це було найкрупніше та найбагатше місто в світі. В 1453 році, воно було захоплено турками, які і заснували Османську імперію, що проіснувала до 1923 року. 28.03.1930 р. місто було перейменовано в Стамбул.

Рисунок 1.11 – Місто Константинополь

Рисунок 1.12 – Місто Лютеція

Париж. Історія однієї з найкрасивіших столиць в світі йде корінням в середині III століття до н. е. В ту епоху територія сучасного Парижа була заселена племенем кельтських галлів – паризіїв на місці острова Сіте (рис. 1.12). Однак в 52 році до н. е. Юлій Цезар встановив контроль над нею. Поселення носило назву Лютеція і вперше згадується в 53 році до н. е. в рукописах Цезаря. Згодом

на лівому березі Сени з'явився римський форум, потім терми і амфітеатр. З падінням Римської імперії наступила епоха франків. Столицею Галії Париж був проголошений на початку VI століття.

Лондон. За першою версією, місто було засноване ще в XII столітті до н.е., а по другий (археологічно підтвердженої) – римлянами в 43 році н.е. Розквіт Лондона, колишнього поки ще невеликим поселенням, припав на II століття н. е., відразу після того, як він став столицею Британії. Після падіння Римської імперії місто перебувало в занепаді.

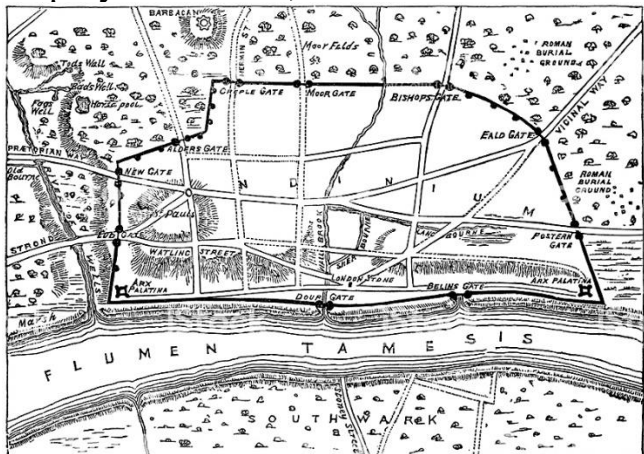

Рисунок 1.13 – План Londiniuma

Приблизно в VI столітті в ньому оселилися сакси, а з VII століття Londinium став знову поступово від-роджуватися (рис. 1.13). З поширенням християнства в 604 році було зведено перший собор на честь Св. Павла. До того моменту місто було обнесено муром і надійно захищено. З цієї ж причини він став притулком королів.

До міст, що є безперервно населеними та мають давню історію, можна також віднести:

Єрихон (Палестина, західний берег річки Йордан) – історія починається ще з 9 тисячоліття до н.е., але безперервне заселення з 6 тисячоліття до н.е., знаходиться на 200 м нижче рівня моря, саме низьке місто в світі.

Бібл (Ліван), був населений ще з 7 тисячоліття до н. е., але став містом з 5 тисячоліття до н. е. Вважався найдавнішим містом античного світу.

Аргос (Пелопоннес, Давня Греція) – близько 5 тисячоліття до н. е.

Сідон (Ліван), 40 км від Бейрута – близько 4 тисячоліття до н. е.

Пловдив (2-е по величині місто Болгарії) – близько 4 тисячоліття до н. е.

Алеппо (Сирія) – близько 3 тисячоліття до н. е., називався Халеб., знаходився на Великому шовковому шляху. Має найкрупніший критий базар протяжністю 13 км.

Дамаск, столиця Сирії, був населений вже з 3 тисячоліття до н. е., але не був значним містом, лише біля 1400 роках до н.е. почав набирати значимість.

Бейрут (Ліван) – близько 3 тисячоліття до н. е.

Єрусалим, столиця Ізраїлю – 2800 років до н.е.

Тір (Ліван) – близько 2750 років до н. е.

Ларнака (Кипр), **Фіви** (Греція) – близько 1400 років до н. е.

Лісабон – I тисячоліття до н. е., столиця Португалії. Лісабон є одним з найстаріших міст світу і найстарішим містом Західної Європи, на століття перевершуючи в віці такі сучасні європейські столиці, як Лондон і Париж. Завдяки своєму центральному розташуванню, Лісабон став столицею нових португальських земель в 1255 році. Перший португальський університет був заснований в Лісабоні 1290 року.

До XVIII століття Лісабон випробував кілька серій значних землетрусів: вісім в XIV столітті, п'ять в XVI столітті (включаючи землетрус 1531 року, який зруйнував 1500 будівель, і землетрус 1597 року через який 3 міські вулиці були стерті з лиця землі) і три в XVII столітті. 1 листопада 1755 місто було знищено іншим руйнівним землетрусом, який забрав життя від 30 до 40 тис. жителів Лісабона за різними оцінками, в той час як населення міста було між 200 тис. і 275 тис. осіб, і знищило 85% міської інфраструктури.

(Кожне значуще місто було центром певного виду діяльності. Так Александрія була символом інтелектуалізму, наукового знання і теології, Карфаген – торгівлі, Рим – військового і політичного панування, Афіни – культури, однак вони продовжували бути тісно пов'язані з с/г виробництвом).

1.3 Феодална Європа

Приблизно з XI ст. феодалну ренту почали переводити в грошову, що стимулювало розвиток ремесл і позначилося на будівництві. Спочатку місцями концентрації торгово-ремісничого населення були феодалні замки, але поступово в економіці середньовічних держав роль міст збільшується, а городяни стають багатшими за селян. По всій Європі активізується міське будівництво.

Міста раннього середньовіччя, оточені потужними стінами, мали криві і вузькі вулиці навколо замку, міського собору або торгової площі (рис. 1.14). Чисельність їх населення коливалася від 2 до 10 тис. осіб.

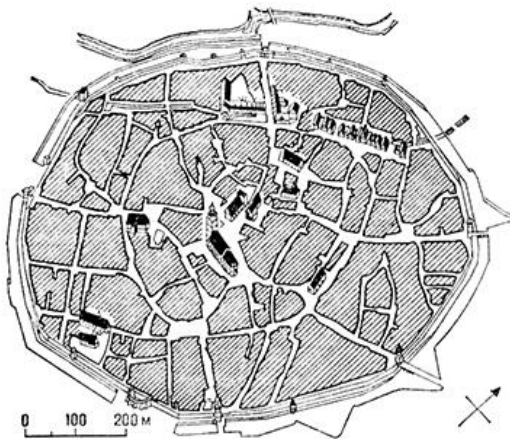

Рисунок 1.14 – План міста

Також існували міста, чисельність яких перевищувала десятки тисяч осіб. Так, населення Лондона, Рима, Кельна, Любека (Німеччина, засновано в 1143-1158 р., зараз має назву Любіце) становила 20-40 тис. осіб, Парижа, Мілана, Флоренції – 80-100 тис. осіб.

Житлові райони за межами міських стін оточувалися новим кільцем стін, а іноді на їх місці утворювалися кільцеві вулиці, які в поєднанні з радіальними вулицями визначили формування характерної радіально-кільцевої (рідше віялової) структури міст.

Велику роль у ранньому розвитку міст зіграли торговельні зв'язки з Візантією і Сходом. В X-XI ст. у першу чергу почали поживавлюватися міста, зведені римлянами та виникати інші: в Північній Франції (Париж, Марсель, Арль, Тулуза та ін), в Італії в XI ст. (Венеція, Генуя, Піза, Флоренція, Неаполь та ін.), Англії (Лондон), Німеччини (Кельн,). Кожні десять років їх площа збільшується удвічі а то і в тричі. Земля була великою цінністю, і навіть мости забудовували житловими будинками, які мали 2-4 поверхи. Центральна частина забудовувалася заможнішими городянами, тому забудова тут була вище.

На Русі міста формувалися в IX-XI ст. Процес виникнення міст був досить тривалим, і найбільше їх число формується на рубежі XII-XV ст.

До відома: **Марсель** – заснований в 600 р. до н.е., друге місто за величиною у Франції; **Арль** – наприкінці 2 століття до н. е. був тимчасовою резиденцією

римських імператорів. В Арлі збереглися численні пам'ятники античної архітектури: залишки храмів, руїни театру на 16 тис. глядачів, де була знайдена відома скульптура т. з. Венери Арльської (експонується тепер у Луврі), та ін.; **Тулуза** – в 106 році до н. е. гальське поселення *Толоса* було захоплено римлянами. В середнє століття Тулуза була релігійним центром французького півдня; **Венеція** – основана в 421 р. н.е. (по легенді) на групі островів Північної Італії; **Генуя** – веде свою історію з VI ст. н. е.; **Піза** – до приходу римлян, територію заселяли лігурійці. Після 180 року до н. е. – це колонія Римської республіки і одна із її воєнно-морських баз. Про існування Пізанської єпископії відомо з 313 р. В XII–XIII віках місто веде велике будівництво (Пізанська башта), це приклад торгового міста-держави; **Флоренція** – 59 рік до н.е., структура поселення була вже досить визначеною – дві вулиці пересікалися і ділили поселення, тут розташовувався воєнний табор; **Неаполь** – VI або VII ст. до н. е., точно не встановлено; **Кельн** – місто було засновано ще в 38 році до н. е. (особливим пам'ятником є Кельнський собор).

Рисунок 1.16 – План міста в 1300 р.

Якісно новим етапом у розселенні з'явився перехід від феодалізму до капіталізму. Цей період охарактеризувався швидким розвитком і концентрацією промисловості, яка зосереджувалася на території міст і сприяла їх швидкому зростанню.

Париж. У XII столітті король Філіп II Август наказав зміцнити місто і побудувати фортечний мур і вежу Лувр на берегах Сени (рис. 1.15). З 1210 року активно зводилися церкви і собори. Тоді ж був побудований Нотр-Дам-де-Парі.

Рисунок 1.15 – План міста в 1223 р.

Лондон. У 1066 році почалася епоха Вільгельма Завойовника. Цей король перетворив Лондон в найбагатше місто держави. У 1100 році населення Лондона було дещо більше ніж 15 тис. У 1300 році воно зросло до 80 тис. (рис. 1.16).

В XIV ст. Лондон і Париж мали відповідно 100 і 300 тис. жителів.

Велика щільність міських поселень на території багатьох країн і перш за все Англії, Бельгії, Голландії, деяких районів Німеччини сприяла злиттю міст один з одним.

До 1800 р. – найбільш ранній даті, для якої існує чітка оцінка чисельності міського населення – на земній кулі налічувалося за орієнтовними підрахунками 750 міст з населенням понад 5 тис. жителів: з них 65 мали 100 тис. жителів і більше, 6 – понад 500 тис. жителів. В 1800 р. подолали мільйонний рубіж Лондон і японське місто Едо (нині Токіо), а в 1850 році – Париж. У 1875 р вже близько 200 міст налічували понад 100 тис. жителів кожен (з них: 17 – понад 500 тис., 5-6 – більше 1 млн. жителів). У 1900 р. міст з чисельністю понад 100 тис. було вже 301, з них 148 перебували в Європі, і було вже 12 міст-мільйонерів. У 1950 р. міст з населенням більше 1 млн. – 83, у 1985 р. – 273, у 2000 році – вже 411, в 2010 р. – більше 800. В 2000 р. міст з населенням вже більше 10 млн – було 18, в 2005 р. – 20, в 2010 р. – 23.

З середини 20 ст. почали швидко зростати міста-мільйонери, особливо після II світової війни. У 1950 - 1975 роках кількість міст з населенням понад 1 млн. жителів збільшилася в 2,4 рази.

На даний час міст-мільйонерів тільки в Китаї нараховується 119, в Індії – 54, Росії, Бразилії – по 15, Індонезії 13, Японії 12, Нігерії – 11, Мексика, Корея – по 10, США – 9, в Україні – 3 (Київ, Харків, Одеса) і т. д.

В цілому: 54 країни мають по 1 місту-мільйонеру, 12 – по 2 міста, 3 – по 3, 10 – по 4, 3 – по 5, 1 – 6, 1 – 8, 2 – по 9, 2 – по 10, 1 – 11, 1 – 12, 1 – 13, 2 – по 15, 1 – 54.

Сьогодні Лондон – це центр капіталу і біржі, Нью-Йорк – політичного і фінансового впливу, Париж – мистецтва і моди, Токіо – науки та інноваційних технологій.

В основному це зростання відбувалося за рахунок міграції сільського населення в міста, що збіглося з демографічним вибухом в країнах, що розвиваються. Міграцію сільського населення в міста в середині 20 ст. назвали **«великим переселенням народів»**.

У сучасному світі зростання міського населення помітно випереджає зростання сільського населення.

В 1900 р. чисельність міського населення склала 220 млн. осіб – 13% від загальної чисельності населення землі; в 1950 р. – вже близько 737 млн. – 29,1 %; в 2000 р. – 2 млрд. 854 млн. осіб – 46,6 %; в 2009 р. чисельність міського населення зрівнялася з чисельністю сільського населення і склала 3,4 млрд осіб; в 2015 р. – приблизно 4 млрд. міського населення.

Однак в цілому, на земній кулі чисельність сільського населення продовжує збільшуватися. За підрахунками експертів ООН (1980 р) чисельність сільського населення земної кулі з 1920-70 р.р. збільшилася з 1,5 до 2,3 млрд. осіб, а до кінця 2000 р перевищила 3 млрд. осіб, причому 90% сільського населення знаходиться в менш розвинених країнах.

В СРСР з 1926 по 1959 рр. більше 56 млн. осіб переселилися з села в місто, тобто близько 80% приросту міського населення становили вихідці з села. За цей

період міське населення зросло в 6,2 рази, тоді як все населення країни збільшилася в 1,8 рази.

Найбільш швидкими темпами міське населення збільшувалося в Азії, Африці та Латинської Америки: в 1950 р – 260 млн., в 1980 – 1 млрд. осіб, в 2000 році – 2,1 млрд. осіб.